

Biserica Ortodoxă Română și Securitatea. Note de lectură

**George Enache
Adrian Nicolae Petcu**

În introducerea la ediția română a cărții sale *Religie și naționalism*, Olivier Gillet sublinia importanța deschiderii arhivelor Securității pentru istoria Bisericii Ortodoxe Române, după 1945, conștient fiind că numai documentele oficiale sunt insuficiente. Într-adevăr utilizarea numai a literaturii oficiale (legi, decrete, periodice ale Bisericii) nu oferă decât o imagine incompletă a acțiunii Bisericii și a preoților ortodocși în cei 50 de ani de comunism. Este bine cunoscut faptul cât de puțin reale sunt afirmațiile din aceste documente, care ascund cu consecvență conflictele cronice ale epocii. Spre exemplu unirea Bisericii Greco-Catolice din 1948 a avut cu totul alte conotații și semnificații decât cele prezentate de propagandă. Distanța este uriașă și de aceea exercițiul hermeneutic trebuie să fie extrem de atent. Cartea lui Gillet conturează o imagine sumbră a Bisericii Ortodoxe Române, cea de colaboratoare fidelă a regimului comunist, asistând nici mai mult nici mai puțin la o comunizare a acesteia. El încearcă să demonstreze, dincolo de colaboraționismul individual al unor ierarhi, o slăbiciune structurală a Bisericii Ortodoxe, incapabilă de transformări și de promovarea valorilor democratice.

Dosarele Securității aduc o perspectivă nouă asupra acestui aspect. Ele confirmă anumite aspecte afirmate de Gillet, pe altele însă le contrazice. Într-o asemenea problemă delicată, în care există și ingerințe politice și conflicte vechi interreligioase, credem că se poate trage o concluzie numai printr-o cercetare exhaustivă a documentelor privitoare la această chestiune. De asemenea, trebuie stabilite faptele și adevărata lor dimensiune, pe baza unor serii convingătoare de documente, și nu pe baza unei simple informații găsite într-un colț de pagină.

Restrângându-ne strict la activitatea Securității asupra Bisericii Ortodoxe Române, remarcăm că s-au întreprins permanent, cu toate mijloacele posibile (agentură, filaj, tehnică operativă) presiuni asupra principalelor instituții ale Bisericii. Nu le-am consultat, dar sunt menționate clar în alte părți: *dosarele de obiectiv Patriarhia Română, Institutele Teologice din București și Sibiu, dosare de mănăstiri (Viforâta)*. Acestea există în mod cert și firesc este ca toate instituțiile bisericești să fi constituit obiective de urmărire ale fostei Securității. Numeroase alte cazuri de urmărire al preoților apar în diferite dosare ce privesc diferite mișcări de rezistență armată, în dosarele referitoare la colectivizare, în cele privitoare la partidele politice. Aceste cazuri ar putea fi interpretate ca o urmărire care nu viza persoana preotului în calitatea lui de slujitor al altarului, ci de persoană publică implicat în viața socială, care nu angaja instituția bisericească. Ori aceste dosare de obiectiv demonstrează limpede că instituția în sine era considerată un pericol potențial în orice clipă și de aceea supravegherea trebuia să fie continuă¹. Toți înalții ierarhi, începând cu Patriarhul, aveau dosare de urmărire, cu un material extrem de complex. Am avut ocazia să cercetăm un asemenea caz compus din 8 volume masive. Am constat că este imposibilă stabilirea unei concluzii definitive, fără parcurgerea întregului material. Pe parcursul lecturii am întâlnit nenumărate răsturnări spectaculoase de situații, când se putea contura imaginea unei colaborator obedient sau a unui dușman periculos al statului. Citarea fragmentară ar favoriza o poziție sau alta. Efortul istoricului în acest caz a fost să stabilească exact dimensiunea reală a activității respectivului ierarh, valoarea ei pentru binele Bisericii Ortodoxe Române, gradul de pericolozitate pe care îl

prezenta în mod real pentru statul comunist și în ochii Securității. A rezultat o imagine extrem de complexă care sfidează interpretările simpliste.

Studiile recente ale lui Cristian Troncotă, Constantin Aioanei, Vasile Cristian, bazate pe documente din fondul „D” al Arhivelor S.R.I., și stenogramele Biroului Politic al C.C. al P.C.R. arată obiectivele urmărite de către partid față de B.O.R., obiective care trebuiau să fie atinse în lipsa unei colaborări ale ierarhilor Bisericii de către Securitate, prin măsuri de forță. Obiectivul partidului comunist a fost crearea unei Biserici obediente care să nu iasă din cuvântul său, ori acest lucru nu s-a întâmplat. Primii ani ai regimului comunist, când partidul era încă în căutare de colaboratori a trebuit și el să facă compromisuri acceptând în funcțiile înalte bisericești persoane fără o atitudine comunistă clară. Mai ales că foarte mulți prelați ortodocși erau de părere că instalarea sistemului comunist este temporară². Aceștia au fost permanent bănuți că s-ar putea îndepărta de politica partidului și de aceea s-a căutat după aceea, în mod sistematic, să fie aduse în funcție de conducere persoane cât mai sigure. Cazul cel mai elocvent, menționat în documente, este cel al tentativei de înlocuire al Patriarhului Justinian, devenit incomod prin atitudinile sale, cu mitropolitul Justin al Moldovei, calificat de unii preoți ca politruc³, iar acest plan putea constitui și o diversiune pusă la cale de Securitate. Cel puțin pentru anii '50-'60, când vechii ierarhi mai sunt încă în funcție aceștia au fost permanent bănuți, pe bună dreptate, de intenția de depărtare de comuniști.

În acest scop, încă din 1945 s-a făcut o atentă verificare a ierarhilor și potențialilor candidați la episcopie care ar fi putut conveni puterii comuniste, iar prin prezentarea unui referat de către autoritățile de stat în ședința sinodului permanent al B.O.R. din data de 26 mai 1946, s-a început trecerea la pensie a unor ierarhi pe motiv de boală sau datorită faptului că nu erau „*corespunzători cerințelor impuse de noul ritm al vremii*”⁴. Există zvonuri colportate, mai ales de emigrație, că unii ierarhi reticenți (Grigore Leu⁵ sau Irineu Mihălcescu⁶) ar fi fost asasinați de către organele de represiune. Deocamdată nu există un document cert în această privință, fiind o lacună care trebuie neapărat completată. Alți ierarhi au fost menținuți în funcție (Nicolae Bălan), dar nu este obligatoriu ca aceștia să fi semnat pactul cu diavolul. Din documentele studiate rezultă situații diverse, unii fiind pur și simplu tolerați, alții într-adevăr apropiindu-se de partidul comunist, cu anumite rezerve, în cazul altora încercându-se compromiterea lor. Securitatea, în acea perioadă, a strâns toate informațiile posibile care ar fi putut sluji compromiterii unor ierarhi. De aceea, aproape nu există dosar de ierarh care să nu conțină și diverse note privitoare la atitudinea morală a acestora. Însă de cele mai multe ori nu era confirmată, deci, dacă și Securitatea care urmărea cu obstinație această pistă a renunțat în cele din urmă, constituie o dovadă credem clară că în acel caz informația nu se confirma. O temă ca homosexualitatea preoților era o mină de aur pentru scopurile Securității pe care o utiliza într-un scop precis, de compromitere, fie pentru atragere la colaborare, fie pentru obligarea părăsirii funcției. Însă, în nici un caz nu se poate stabili dacă nu ai în față toate documentele dosarului, o cauzalitate între opțiunile morale ale preotului și relația sa cu Statul și Securitatea. O altă acuzație era aceea de a fi legionari toți preoții sau cei care se aflau în mediile teologice, care erau fie arestați, fie urmăriți⁷.

Se constată de asemenea o diferență în abordarea de către Securitate a cazurilor catolic și ortodox, deoarece cele preconizate de către partid pentru cele două culte erau diferite; în cazul Bisericii Ortodoxe Române se dorea păstrarea acesteia în anumite limite, pe când în cazul catolicilor considerați periculoși datorită relației cu Papa și în fața refuzului de a se rupe de acesta, s-a trecut la acțiuni de reprimare totală.

Astfel, ierarhii ortodocși sunt urmăriți timp îndelungat, eventual pentru a se strânge materiale compromițătoare privitoare la trecutul lor. Asupra lor se exercită o presiune constantă și sistematică ca un fel de ham ale cărui hături le ținea Securitatea. În general se evitau răsturnările spectaculoase, toate măsurile de represiune desfășurându-se în taină, prin

acțiuni care de obicei nu ajungeau la urechile publicului. Totuși în anumite cazuri, pe care le-am întâlnit, au existat ierarhi care erau urmăriți special pentru a fi demascați, însă cunoscând aceste lucruri ei au evitat să-și manifeste în mod deschis ostilitatea. Mărturiile orale, confirmate de cele scrise, arată că sistemul de informații în cadrul Bisericii Ortodoxe Române era atât de bine pus la punct, încât Securitatea afla în scurt timp orice conspirație. Faima neagră a Securității se pare că era cea mai eficientă metodă de descurajare.

În cazul ierarhilor catolici, principalul cap de acuzație a fost punerea în slujba intereselor imperialismului, al celui de trădare prin spionaj în favoarea Vaticanului⁸, iar măsurile luate împotriva lor au fost integrate codului penal, având loc procese larg mediatizate.

De asemenea, în același dosar consultat de noi rezultă un element aparent paradoxal, acela că rezistența Bisericii Ortodoxe Române a fost adeseori mai radicală decât cea catolică, însă pedepsele au fost diferite, aceasta ținând, credem noi, de sprijinul care se bucurau cele două Biserici. Biserica Catolică din România, care avea în spatele ei 1 miliard de credincioși din toată lumea și o logistică impresionantă, era considerată periculoasă, pentru acțiuni mărunte dându-se pedepse grele. Biserica Ortodoxă Română, Biserică națională izolată și neluată în seamă de Occidentul catolic, nu avea același impact și de aceea problemele se rezolvau la un nivel mai de compromis. Faptul că unii sunt martiri, iar alții nu (ne referim la ierarhie, pentru că în cazul preoților simpli majoritatea zdrobitoare o formează preoții ortodocși), era programat de puterea exterioară (partidul), care a distribuit fiecăruia rolurile pe care le dorea. În cazul catolic trebuie menționat că ierarhii din România au sperat foarte mult în sprijinul papei, de aceea, în primii trei ani, aceștia s-au manifestat foarte radical. Lipsa acestui ajutor i-a determinat și pe ei să fie mult mai reținuți. După anii '50 atitudinea tuturor cultelor din România este practic aceeași față de statul comunist.

Obiectivul Securității era menținerea B.O.R. în cadrele trasate de partid, în acest scop făcându-se o atentă supraveghere a acesteia, după cum s-a văzut. În momentul în care situația operativă depășea acest cadru, erau luate măsuri de represiune. De asemenea se luau și măsuri de represiune cu scop preventiv pentru a descuraja din fașă o eventuală acțiune ostilă. Aceasta consta în avertizări în Securitate, în urmăriri deschise, în lansarea de zvonuri că ar fi colaborator al Securității, pentru a-l îndepărta de anturaj (este foarte interesant că din dosare rezultă că sunt informatori cine nu te așteptai, iar unora care le mersese vestea că au colaborat cu Securitatea când nu au fost de fapt informatori – și aceasta fiind o politică a organelor de represiune, extrem de eficientă, iar multe din zvonurile vehiculate azi în presă, fiind ecouri târzii ale acțiunii acesteia).

Când situația se considera ieșită de sub control se acționa în forță, prin arestări și condamnări masive exercitate asupra diverselor grupuri „dizidente”. Decretul 410/1959 a însemnat o represiune generalizată asupra B.O.R. și care avea drept scop o epurare a acesteia de toate elementele considerate dușmănoase. Se poate spune că 1959 reprezintă momentul adevărului în ceea ce privește raporturile reale Stat - Biserică. Dosarele de urmărire ne prezintă antecedentele acestui eveniment care datează de cel puțin 4 ani înainte. O urmărire sistematică au convins organele de Securitate că reprezentanții B.O.R. eludau în mod sistematic directivele partidului, încercând să înființeze centre de rezistență. Sinteza acestor fapte a fost înaintată ministrului de interne Alexandru Drăghici, care a propus măsuri în consecință⁹. Materialele demonstrează că motivele acestei represiuni din 1959 nu se datorează evenimentelor din lagărul socialist, ci au un caracter intern prin depășirea periculoasă de către B.O.R. a limitelor impuse de Stat și Securitate.

În cele ce urmează dorim să inventariem câteva forme de rezistență ale B.O.R. cu care Securitatea s-a confruntat. Am încercat să le clasificăm pe niște trepte care dau seama de legislația de atunci, care făcea distincție netă între manifestările strict religioase și cele care

ieșeau din spațiul acesta, rezultând mai multe forme, și care Securitatea le aborda în mod diferit, considerându-le cu grade diferite de pericolozitate. De aceea, unele din cele mai radicale au avut viață scurtă, Securitatea concentrându-și toate eforturile în direcția distrugerii lor. Altele, la un nivel bazic mai greu de controlat, s-au păstrat până în 1989.

Acestea sunt: Spiritualitatea ca formă de rezistență;
Susținerea mișcării de rezistență armată anticomunistă;
Încercări de colaborare a B.O.R. cu diferite culte;
Aspecte din rezistența ierarhilor ortodocși.

Spiritualitatea ca formă de rezistență

Una din problemele esențiale ale ideologiei comuniste era religia. Un marxist moderat, precum Georg Lukács afirma distanța uriașă dintre lumea religiei și lumea construită pe baze filosofico-științifice: *"Filosofia și religia merg pe căi principial opuse în constituirea ontologiei"*; *"Astfel, religia conturează o imagine a lumii în cadrul căreia << dorințele nesatisfăcute în viața cotidiană, care transcend existența cotidiană a oamenilor, dobândesc perspectiva împlinirii într-o altă lume, instituită cu pretenții ontologice>>. Dimpotrivă, ontologia filosofico-științifică << Cercetează realitatea obiectivă pentru a descoperi spațiul de mișcare real al practicii reale (de la muncă la etică)>>"*¹⁰. Doctrina comunistă, construită pe fundamentele științei (de aici numele de socialism științific) se proclamă ca adevărata cunoaștere, singura care instituie o lume reală din punct de vedere ontologic, restul lumilor fiind autoiluzii sau minciuni acreditate cu bună știință de o autoritate malefică, similară demiurgului cel rău, pe care revoluția comunistă are dreptul să o exorcizeze, arzându-se tot ce este fals și ambiguu. Tot Lukács consideră că orice demers ontologic își are originea în acele grupuri sociale a căror sarcină specială este să ofere societății din care fac parte o interpretare a lumii. Oferind viziuni radical diferite, în mod normal **statul comunist și biserica se exclud**¹¹.

Din această perspectivă pe tot parcursul perioadei comuniste între statul comunist și B.O.R. a existat un antagonism perpetuu, prin simplu fapt al afirmării a două viziuni radicale despre lume¹². B.O.R. și-a originat discursul în mod consecvent în revelația hristică și nu pe materialismul comunist, întâlnirea dintre cele două instituții venind pe tărâmul concret al binelui poporului. Patriarhul Justinian a afirmat permanent că credința în Dumnezeu este necesară, dându-i omului acea putere de a merge mai departe. Biserica nu aprobă ideologia marxistă, dar dacă punerea ei în aplicare poate aduce rezultate benefice oamenilor, atunci Biserica tolerează coexistența¹³.

Statul comunist a dorit o colaborare cu B.O.R., dar o colaborare absolut specială, în sensul că nu se dorea decât păstrarea unei efigii, a unei mumii, prin care să păcălească pe cei care aveau încredere în biserică. Lupta principală, de bază a preoților și ierarhilor ortodocși a fost tocmai păstrarea sâmburelui viu al credinței. Documentele Securității arată că și simpla rugăciune, slujba duminicală, erau văzute ca forme de subversiune a puterii comuniste. Deși prin Constituție libertatea credinței era garantată, „*cei prea religioși*” erau atenți supravegheați. Prima formă de rezistență, cea de zi cu zi, a constat într-o exercitare corectă a slujbei religioase și oferirea unui cuvânt de învățătură adecvat credincioșilor. Cei care nu luau în seamă adăugirile formale, neesențiale despre „*binele adus de comunism*”, puteau recepta mesajul lui Hristos care îi îndepărta cel puțin în conștiință de ideologia comunistă. Ori statul comunist avea nevoie de un control total și asupra sufletelor oamenilor. De aceea, foarte mulți

preoți, care nu au făcut altceva decât să se exercite conștiincios misiunea preoțească au fost arestați, suferind ani grei de închisoare.

Exemplul cel mai revelant în acest sens este „*Rugul Aprins al Maicii Domnului*”. Ceea ce au făcut Daniil Sandu Tudor, Benedict Ghiuș, și alții, nu era altceva decât o aplicare a învățaturii mistice a rugăciunii inimii. Această activitate nu avea în mod manifest nici o conotație politică, însă Securitatea a interpretat această activitate ca o uneltire împotriva statului comunist. Extrem de relevante sunt următoarele afirmații pe care unul din arestații în cazul Rugul Aprins este obligat să le facă: *Rugăciunea inimii ”reprezenta forma cea mai exagerată a ortodoxiei, fiind potrivnică și dăunătoare actualului regim, prin aceea că cei ce ajungeau să practice această rugăciune în mod corect, trebuia ca tot timpul în afara orelor de somn să repete în gând această rugăciune. Acest lucru ducea la ruperea noastră de regim și chiar de orice activitate în special de cea politică, pentru ca pentru început să avem la dispoziție cât mai mult timp liber. În afară de aceasta treptat, treptat deveneam niște fanatici într-ale credinței, fiind neapărat siliți să ne retragem la mănăstire. Sandu Tudor ne-a cerut să și propovăduim această rugăciune a inimii în rândul celorlalți studenți, lucru pe care eu l-am și făcut, cum ar fi de exemplu cu Rodica Săulescu și alții de ale căror nume nu-mi mai reamintesc momentan... Aceasta este activitatea dușmănoasă desfășurată de mine și celelalte elemente împotriva actualului regim în perioada anilor 1955-1956”*¹⁴. Această formă de rezistență fie s-a realizat la modul individual, aproape instinctiv, al preoților care intuiau că totul ar fi fost pierdut fără o asemenea activitate, fie a căpătat un caracter organizat, sistematic, de organizare de centre de excelență spirituală cu rolul de a aglutina în jurul lor pe cei care nu credeau în ideologia comunistă. Pentru început Sandu Tudor dorea ca la Schitul Crasna de Gorj să strângă mai mulți intelectuali aplecați spre monahism, cu binecuvântarea mitropolitului Firmilian al Olteniei¹⁵. Inițiativa eșuând, s-a continuat cu mișcarea „Rugului Aprins”¹⁶ cu o largă cuprindere în orizontul monahal românesc (a implicat călugări de la Antim, Rarău, Plumbuita, Căldărușani, Sihăstria, Putna), experiența de la Vladimirești, mănăstiri precum Viforâta, Tismana, Polovragi¹⁷. Rapoartele Securității arată că la mănăstiri era un aflus enorm de credincioși¹⁸, fapt de natură să neliniștească autoritățile comuniste și care a fost un motiv pentru declanșarea unei represiuni ample prin aplicarea decretului 410/1959. Raportul înaintat de Alexandru Drăghici, publicat de către Constantin Aioanei, este confirmat în dosarele de urmărire întocmite de către Securitate. Din ele rezultă că această rezistență, inițiată și înfăptuită în mare parte de preoții și călugării simpli, era cunoscută și chiar sprijinită de înalții ierarhi ai Bisericii printre care cităm pe patriarhul Justinian, mitropolitul Firmilian al Olteniei, pe Antim Nica sau de apropiați ai acestora ca Bartolomeu Anania¹⁹. Un caz ce poate fi citat este cel al cursurilor de îndrumare spirituală, care de fapt aveau drept scop o educație în spirit marxist a preoților. Patriarhul Justinian a dat dispoziții ca să se insiste mai puțin pe partea teoretică, în bună parte marxistă, și se facă mai multe slujbe care nu puteau fi afectate de ideologie.

Prin urmare orice manifestare religioasă corectă era descurajată de organele represive ale statului, Biserica trebuia să lupte zi de zi pentru a-și realiza atribuțiile minime, nemaipunând la socoteală aspectele mai delicate, cu tentă politică clară, pe care statul comunist nici nu concepea să le scape de sub control. Acest nivel bazic de rezistență trebuie apreciat la adevărata lui valoare și menționat fiecare preot care a încercat să-și facă datoria, ei fiind eroii mărunți ce au întreprins o rezistență tenace și cea mai eficientă în ultima instanță. De la acest nivel se pot analiza formele mai explicate de rezistență anticomunistă.

Susținerea mișcării de rezistență armată anticomunistă

Un alt nivel al rezistenței preoților ortodocși a constat în organizarea lor în grupuri de ajutor reciproc care aveau drept scop sprijinirea morală și materială a membrilor lor. Se viza îndeosebi ajutorul celor aflați în închisoare, iar aceste grupuri au funcționat la diferite nivele. Un astfel de caz este cel preoților arădeni Ilarion Felea, Ageu Ion, Teodor Damian și alții, care sprijiniți de episcopul Andrei Magieru, organizau întruniri în care discutau viitorul Bisericii și încercau să ajute familia lui Ageu Ion aflată în închisoare²⁰. La un nivel mai înalt patriarhul Justinian a încercat „recuperarea” și ajutorarea preoților rămași ieșiți din închisoare²¹. Alți preoți s-au apropiat de grupurile de rezistență armată. Celebre cazuri sunt cele al lui Gherasim Iscu, starețul mănăstirii Tismana care a colaborat cu gruparea generalului Ioan Carlaonț²²; călugării Teodosie Filimon, Evghenie Hulea și preotul Ștefan Marcu, ultimul fiind și duhovnicul fraților Paragină²³ care au condus rezistența din munții Vrancei; starețul Paulian de la Putna care a cutezat să o ajute pe soția luptătorului anticomunist Constantin Cenușă, ieromonahul Filaret Gămălău de la schitul Rarău care a susținut sistemul de legături și aprovizionare al organizației „Gărzile lui Decebal”; părintele Nicolae Donescu din Șuici, ucis de securiști pentru că botezase copilul, născut în pădure, al familiei de luptători Silișteanu din munții Făgărașului; ieromonahul Iosoft de la schitul Pahomie care a susținut grupurile de luptători de zona Arnota, fapt care a primejduit chiar ființa așezământului monahal amintit²⁴; sau colonelul Gheorghe Arsenescu care a primit binecuvântarea în mănăstirea Cetățuia, din zona Câmpulung-Muscel, iar starețul Pimen Bărbieru l-a sprijinit moral și material²⁵. Alți preoți și călugări au sprijinit activ cu alimente și adăpost membrii acestor mișcări. De altfel mănăstirile erau locul de refugiu preferat al tuturor celor urmăriți de Securitate. Dacă erau prinși, călugării erau aspru pedepsiți. Așa s-a întâmplat la mănăstirea Polovragi unde era ascuns colonelul Iulian Popescu, comandant la Odessa, în anii războiului. Fiind descoperit, toți călugării din mănăstire au fost arestați²⁶.

Încercări ale B.O.R. de colaborare cu diferitele culte

Contrar opiniei încetățenite că Biserica Ortodoxă Română s-a izolat de celelalte culte și a colaborat cu statul comunist pentru eliminarea altor culte, dosarele Securității păstrează în paginile lor mărturii despre anumite încercări de creare a unei mișcări comune a cultelor creștine îndreptată împotriva statului comunist. Am identificat deocamdată trei asemenea proiecte: 1. colaborarea dintre anumiți ierarhi ortodocși cu Mișcarea Ecumenică Internațională și Biserica Protestantă Norvegiană; 2. cel propus de Visarion Puiu și de legionarii rezidenți la Vatican; 3. proiectul Benedict Ghiuș de colaborare al ortodocșilor cu catolicii.

Un document referitor la vicarul patriarhal Antim Nica arată următoarele: pastorul Richard Wurmbrand, șef al Misiunii Bisericii Norvegiene „Magne Solheim” a înființat și organizat în anul 1947 mai multe reuniuni interconfesionale care aveau loc la Brașov. La aceste reuniuni participau și preoții Gâldău Florian (ulterior plecat în Anglia unde a ținut conferințe la Radio Londra), Gagiu Ion, Drăgulescu Toma și episcopul Antim Nica (aflat în 1947 în fruntea eparhiei Dunării de Jos, în calitate de locotenent). Durata acestor întruniri era de două săptămâni zi la zi consecutiv și au avut loc două asemenea serii²⁷. Mai lămuritoare sunt notele făcute de ofițeri de Securitate în „planul de acțiune informativă Antim Nica”: „ceea ce este mai important din activitatea lui, după 23 august, este faptul că s-a stabilit informativ că Antim Nica a făcut parte din grupul de clerici ortodocși români care erau în legătură cu organizația religioasă <<Mișcarea ecumenică internațională>> demascată ca

oficină de spionaj a serviciului secret american. Antim Nica era unul dintre conducătorii clericilor români care era în legătură cu această mișcare.

De asemenea, s-a mai stabilit că Antim Nica era în foarte bune relații cu Magne Solheim, pastor evanghelic luteran norvegian, care inițiasse și la noi în țară, după 23 august, o organizație de ajutorare a clericilor de toate confesiunile. Astfel Antim Nica în 1947 a mijlocit un mare ajutor ce s-a dat clericilor ortodocși de către această organizație a lui Solheim. Și această organizație a fost demascată ca oficină de spionaj a anglo - americanilor. Important[ă] este participarea lui Antim Nica în fruntea clericilor ortodocși ce erau în legătură cu Mișcarea ecumenică internațională precum și faptul că nu întâmplător era în bune relații cu Solheim, demascată ca agent al spionajului american”²⁸.

Securitatea se arăta foarte interesată de activitatea mișcării ecumenice internaționale și de activitatea misiunii norvegiene, încercând blocarea colaborării Bisericii Ortodoxe Române cu aceste instituții considerate agenturi imperialiste. De altfel, Biserica Ortodoxă Română a fost obligată să părăsească mișcarea ecumenică internațională în anul 1948. Deoarece Securitatea considera colaborarea Bisericii Ortodoxe Române cu respectiva instituție o cale de evaziune, care împiedica controlul strict al statului comunist asupra instituției eclesiastice în discuție²⁹. La fel colaborarea cu alte culte cum este cazul Bisericii norvegiene a fost și el interzis, Biserica fiind izolată, evenimentele din toamna lui 1948 când Biserica Ortodoxă Română a „acceptat” să participe la desființarea Bisericii Unite cu Roma, rupând în mare parte punțile cu alte culte religioase. Acest eveniment al colaborării dintre ierarhii ortodocși și slujitorii cultelor protestante arată, cu tot caracterul ei limitat, disponibilitatea ortodocșilor, cel puțin în perioada de început a comunismului, la păstrarea vechilor relații de prietenie cu celelalte culte religioase. Repetăm, acest lucru îngrijora foarte mult puterea comunistă care era conștientă de pericolul unei unități a cultelor religioase împotriva ei.

Un caz mult mai interesant este cel al mitropolitului Visarion Puiu. După cum se știe, acesta a fost șeful Misiunii Ortodoxe Române în Transnistria, cu rangul de mitropolit de Odessa, în perioada 1 decembrie 1942 – 1 decembrie 1943³⁰. Șansa lui a fost că în august 1944 a fost trimis cu o delegație în Croația de către Patriarhie, pentru înscăunarea unui ierarh³¹. Evenimentele de după 23 august i-au făcut imposibilă întoarcerea în țară. Acest lucru l-a salvat de condamnarea la moarte, de către Tribunalul Poporului din București prin sentința nr. 11 din 21 februarie 1946, pentru activitatea sa desfășurată în Transnistria, considerată ca o contribuție la dezastrul țării, infracțiune prevăzută de art. 2, lit. j și pedepsită de art. 3 din legea 312 din 1945³².

După mai multe peregrinări, el se stabilește la Lonato, lângă Brescia (Italia). De aici el trimite un memoriu organelor de stat, datat 30 ianuarie 1947, prin care justifica toate activitățile sale și respingea punct cu punct acuzațiile ce i se aduceau³³. El se declara gata să se întoarcă în țară pentru a participa la judecarea recursului. Acesta a fost judecat în lipsă, deoarece Visarion Puiu nu s-a mai întors în țară, iar pe 7 aprilie 1948 recursul a fost respins³⁴. Activitatea mitropolitului exilat a fost permanent supravegheată de către Securitate, deoarece se considera că desfășura în Italia o activitate ostilă statului comunist. Din documentele Securității rezultă că Visarion Puiu a fost implicat într-un proiect care relua o idee mai veche de secolul XIX și reiterată și în perioada interbelică, cea a trecerii întregului popor român la catolicism. Această idee pornea de la premisa latinității funciare a poporului român, care în consecință nu poate fi decât de religie catolică, spre deosebire de ortodoxie, care ar fi apanajul slavilor.

În volumul XII al dosarului penal nr. 24.541, la fila 229 există un raport al Inspectoratului Regional de Siguranță Cluj, datând din 12 noiembrie 1947 în care se citează revista italiană *UNITA*, în care se spunea că Visarion Puiu „care după ce s-a catolicizat în cursul lunii decembrie 1947, urmează a fi sfințit drept cardinal al Vaticanului. Este primul

cardinal de origine română pe care catolicismul îl va utiliza în proiectele de catolicizare a întregii României.

Această temă s-a discutat în fond de către fostul vicepreședinte al guvernului antonescian Mihail Antonescu și papa Pius, cu prilejul vizitei făcute de Antonești în Italia în cursul anului 1943. Pamfil Șeicaru a fost câștigat pe acel timp și el pentru acest plan, dar n-a fost pus în aplicare, deoarece s-a socotit atunci necesar pregătirii opiniei publice printr-o intensă propagandă în acest sens.

Teza susținătorilor catolicizării noastre integrale era: numai renunțând definitiv la ortodoxie vom putea nădăjdui să ieșim din orbita de înrâurire spirituală și politică a Moscovei. Catolicismul ne va fi prieten efectiv în fața opiniei publice mondiale și va sălta câteva veacuri într-un răstimp scurt spiritualitatea românească.

După cum suntem informați Puiu Visarion nu este singur la Vatican, ci mai are pe lângă el pe Alexandru Gregorian, fostul director al ziarului <<Sfarmă Piatră>>, apoi Vintilă Horia, poet, scriitor și fostul director al revistei <<Meșterul Manole>>, care a fost atașat de presă la consulatul român din Viena și care astăzi este bibliotecar la Vatican.

*Toți aceștia întrețin o activă de propagandă împotriva actualului regim din România, precum și pentru catolicizarea poporului român, publicând prin presa catolică din Italia diferite articole care au atingere cu aceste chestiuni”. Din alte documente rezultă că exista un curent de opinie care promova această idee alături de cei menționați în citatul de mai sus, mai ales că în timpul războiului apăruse și o dispută catolico-ortodoxă, care a fost aplanată, se pare, în favoarea părții catolice și din interese politice. Mai exact este vorba de publicarea unui articol anonim, provocator, la adresa profesorului Teodor M. Popescu de la Facultatea de Teologie Ortodoxă, Universitatea București, în revista *Unirea* de la Blaj. Disputa a fost aplanată politic și în favoarea părții catolice, deoarece articolul de răspuns, denumit *Papolatria*, al profesorului ortodox, a fost interzis de la publicare de cenzura politică, în anul 1942, pentru ca relațiile diplomatice cu Italia lui Mussolini și Vatican să nu fie afectate³⁵. Pe de altă parte, ziarul *Curentul*, al cărui director era Pamfil Șeicaru, publică începând cu anul 1943 mai multe articole referitoare la trecutul Bisericii greco-catolice din Transilvania, prezentări detaliate cu privire la lăcașurile catolice, mai ales cele din Italia, afectate de război, sau pastorale rostite de prelați romano-catolici.*

Revenind la persoanele amintite în documentul citat, îi precizăm și pe Horia Cosmovici și Danciu Agenor, legionari, care s-au convertit la catolicism și au încercat să răspândească ideea unei catolicizări generale a românilor. După cum se vede, toți cei menționați de partea catolică au antecedente legionare clare. Putem explica această atitudine a lor prin dimensiunea religioasă pe care o impusese Legiunea „Arhanghelului Mihail”, membrii ei considerând religia o valoare fundamentală a spiritului uman. Nemulțumiți de anumite acțiuni de după război ale B.O.R., ei au văzut în catolicism soluția salvatoare. De altfel Danciu Agenor se referea în felul următor la mișcarea legionară și la catolicism: „*mișcarea legionară ca bază ideologică este sau era complet greșită, bazându-se pe Biserica Ortodoxă, o Biserică fără perspectivă filosofică. Singurul care a văzut just a fost Moța, care indignat că se trage cu mitralierele în obrazul lui Dumnezeu, a plecat în Spania, țara care a dat un număr atât de mare de sfinți*”. Amintindu-i-se că Spania a dat printre altele și Inchiziția, Danciu Agenor afirma că „*Inchiziția era o instituție necesară pe atunci, [care a] salvat multe suflete de decădere. Moța s-ar fi catolicizat dacă nu murea și atunci poate totul ar fi decurs altfel. Mișcarea legionară nu a putut fi adevărată, deoarece nu era catolică, nu cunoștea adevărul absolut al Bisericii Catolice și de aceea s-a dărâmat, căci Ortodoxia nu poate da nici sfinți nici eroi, căci aceasta trebuie să aibă har (?)*”³⁶. După cum se poate observa multe din cele ce se spun astăzi despre Biserica Ortodoxă au o vechime respectabilă de cel puțin 50 ani. Ceea ce ne face să bănuim că disputa ortodoxie-catolicism ce durează de mai bine de o mie de ani

cu unele aspecte specifice în ultimii două sute de ani este de fapt fundamentul în care cele întâmplate în epoca comunistă nu este decât un moment între altele.

Revenind la activitatea lui Visarion Puiu, rezultă că el se folosea de nunțiul papal de la București pentru a ține legătura cu Eugeniu Suceveanu Laiu, fost locotenent de arhiepiscop de Craiova sau diaconul Ionescu de la catedrala din Craiova³⁷. De asemenea ieromonahul Damian Pânzaru, un apropiat al lui Visarion Puiu era bănuț de către Securitate că întreține legături cu cercurile catolice. Numit intendent la vila Patriarhiei de la Dragoslavele, după fixarea domiciliului obligatoriu la această vilă a episcopilor greco-catolici, Damian era bănuț că oferea informații nunțiatului despre situația celor închiși³⁸.

Acest proiect se pare că era destul de serios, mai ales că în același dosar există două note informative, din 8 iunie 1949: „Față de această situație ortodoxii din R.P.R. se pregătesc și ei pentru a se apăra și ei împotriva catolicismului.

Astfel profesorul Dumitru Stăniloae de la Institutul Teologic București, cunoscut pentru activitatea sa legionară din trecut, având spijinul mitropolitului Bălan Nicolae al Ardealului, pregătește o mișcare ortodoxă de mase pentru ca cu ocazia <<viitoarelor schimbări politice>> credincioșii ortodocși din țară să nu rămână la discreția Vaticanului.

Până în prezent la planul domnului (!) Stăniloae au aderat și își dau concursul următorii: Lazăr Iacob, profesor universitar pensionar, Căciulă Olimp, bibliotecar la Institutul Teologic de grad universitar din București, diaconul Ion Lăncrăjeanu de la biserica Flămânda din București, Aurel Popa, fost secretar general la Ministerul Cultelor, și profesorul pensionar Nedrea Constantin, urmând a se sta de vorbă cu profesorii Tudor Popescu, de la Institutul Teologic, Cojocaru Haralambie și arhimandritul Arsenie Boca de la mănăstirea Sâmbăta de Sus”³⁹.

Astfel reapare profesorul Teodor M. Popescu ca apărător al ortodoxiei, alături de celelalte personalități ale Bisericii Ortodoxe Române. El fusese un susținător al Bisericii Ortodoxe prin studii și articole care demonstrau autenticitatea acesteia, scrise atât înainte de 1944, cât și după această dată⁴⁰. De menționat este și faptul că toți cei vizați, pentru tabăra ortodoxă, luaseră diferite poziții strict ortodoxe și anticatolice, în diverse studii sau conferințe⁴¹.

Toate faptele semnalate în acest caz merită studiate mult mai atent deoarece dacă ele sunt confirmate și de alte surse și au avut un caracter real fără a fi fost o manipulare a Securității, ar arăta contradicțiile profunde dintre catolici și ortodocși, care au fost incapabili să se unească într-o luptă comună împotriva comunismului. Din aceste materiale, rezultă că Biserica catolică a menținut mesajul ei de prozelitism și de condiționare a ajutorului de o eventuală trecere a ortodocșilor la catolicism, iar ortodocșii nu au putut primi oferta Bisericii Apusului. Această situație amintește de momentul 1453, când creștinătatea nu a putut să se apropie prin respect reciproc într-o coaliție împotriva Semilunei. De altfel această imposibilitate istorică, a apropierei a acestor culte, a fost semnalată și de arhimandritul Benedict Ghiuș. În câteva mențiuni pasagere existente în dosarul de anchetă a „Rugului Aprins” se amintește că Benedict Ghiuș era preocupat de o apropiere, fără a se da amănunte. Însă a renunțat la idee deoarece considera că sunt prea mulți factori care s-ar pune stavilă acestui proiect⁴². Trebuie precizat faptul că, prin aceste aspecte prezentate aici, B.O.R. în frunte cu patriarhul Nicodim, apoi cu Justinian a reușit, printr-o abilă diplomatie să se apere în fața tendințelor de acaparare canonică a Bisericii Ruse, susținută de statul sovietic, în interesele sale politice, dar și din orgolii ale ierarhiei slave⁴³, reușind totodată să nu se izoleze de Occident.

Tot o problemă controversată a istoriei bisericești postbelice este cea a înglobării Bisericii greco-catolice de către B.O.R. Act politic clar inițiat de către P.C.R. la sugestia „fratelui mai mare”, el a venit, este adevărat, pe fondul unei dorințe mai vechi a Bisericii

Ortodoxe de reintegrare a „*oilor rătăcite*”. Mai departe încep însă problemele, deoarece încă nu se poate stabili cât entuziasm a depus Biserica Ortodoxă în realizarea misiunii încredințate de către partid. Chiar și unii istorici procatolici au subliniat că ierarhii ortodocși au manifestat anumite reticențe față de un asemenea act de forță, care nu rezolva nimic într-un mod durabil.

Dosarul penal al profesorului Alexandru Filipașcu, greco-catolic „*revenit*” la ortodoxie în mod formal, ne arată care era atmosfera la Institutul Teologic Ortodox din Cluj, care înglobase și o parte a cadrelor didactice greco-catolice. Rezultă că atât timp cât nu se trecea la o manifestare deschisă, foștilor greco-catolici le era tolerată de către Nicolae Colan, arhiepiscopul Vadului, Feleacului și Clujului, o activitate „*underground*” greco-catolică, acesta fiind conștient că majoritatea preoților greco-catolici trecuseră la ortodoxie formal, cazul lui Filipașcu fiind exemplar din acest punct de vedere. El chiar menționează în mod expres că patriarhul Justinian și mitropolitul Nicolae Bălan nu au avut nici o contribuție la actul de unire, acesta fiind inspirat de Partidul Comunist⁴⁴.

Ceea ce am dorit să semnalăm prin cele de mai sus este o nuanțare a imaginii de Biserică lipită strâns de aspirațiile partidului comunist, așa cum este acreditată de către anumiți istorici. Au existat curente de gândire alternativă care, chiar dacă au fost minore și cu un impact relativ mic, relevă totuși o căutare de soluții alternative în fața agresiunii comuniste. Ele aparțin unor ortodocși și credem că acest lucru arată că atunci când abordăm problema atitudinii Bisericii Ortodoxe Române față de statul comunist trebuie să avem în vedere persoanele și nu instituția ca atare. Greșelile unor ierarhi nu trebuie să impiețeze asupra BISERICII, care este veșnică. Afirmății precum cele lansate de Danciu Agenor nu credem că pot fi luate în discuție la modul serios.

Aspecte din rezistența ierarhilor ortodocși

Principala critică care este adusă B.O.R. în perioada comunistă privește atitudinea ierarhiei acesteia, considerată excesiv de obedientă și care a acceptat cu ușurință colaborarea cu puterea comunistă. Se consideră că atitudinea nevertebrată a ierarhiei a influențat în mod decisiv atitudinea întregii Biserici, turma urmându-și cu fidelitate păstorii obedienți. Ori, acest lucru nu este adevărat, preoții simpli ignorând adesea semnalele oficiale date de ierarhie. Sub acest aspect al ierarhiei se poate constata cea mai spectaculoasă diferență între cultul ortodox și cultele romano și greco-catolic. Dacă în cazul ultimilor aproape toată ierarhia a fost arestată, mulți pierind în închisoare, în cazul ortodox acest lucru nu a existat. Acest lucru creează un serios handicap, când se discută meritele diferitelor culte în rezistența anticomunistă. Fără a minimaliza câtuși de puțin meritele ierarhilor martiri ai celorlalte culte, încercăm să oferim o interpretare a cazului ortodox care să depășească un pic tradiționala idee a supunerii tradiționale a B.O.R. față de stat, reală, dar care trebuie nuanțată.

Trebuie amintit că organizarea B.O.R. în anul 1948 dă seama de evoluția istorică îndelungată care începe cu Alexandru Ioan Cuza, de instrumentalizare a B.O.R. într-un simplu instrument al statului, tendință sprijinită din timp de factorii de putere și de intelectualitatea laică a epocii. Bisericii Ortodoxe Române i s-au retezat toate acele mijloace prin care se putea manifesta ca o voce distinctă în spațiul social românesc. Perioada interbelică a fost un moment important de renaștere spirituală în care numeroși membrii ai Bisericii au cerut o mai mare libertate față de stat. În acest sens trebuie interpretate lupta împotriva concordatului din 1927, nu ca o încercare de stopare a influenței catolice, ci mai mult ca o dorință a B.O.R. de a căpăta o libertate de mișcare similară Bisericii patronate de Vatican⁴⁵. Timpul scurt nu a permis însă o realizare a acestor planuri, puterea comunistă găsim o Biserică Ortodoxă slabă aflată încă în căutarea identității. De aceea și ținând cont de faptul că era Biserică majoritară, puterea

comunistă a dorit instrumentalizarea acesteia în folosul ei, deoarece era conștientă că nu era deloc ușor să smulgi brusc sentimentul religios din sufletul poporului. Relația dintre statul comunist și Biserica Ortodoxă a luat cel puțin, aparent, formele unui pact prin care, în schimbul sprijinirii puterii comuniste, B.O.R. ar fi primit în schimb dreptul de a-și exercita liber cultul. Cel puțin teoretic, Bisericii îi erau cenzurate manifestările temporale, nefiindu-i afectate aspectele strict religioase. În cazul Bisericilor catolice se intervenea cu brutalitate în însăși dogma acestora (primatul papal)⁴⁶, ceea ce însemna modificarea fundamentului acesteia. În acest sens este cât se poate de firească reacția ierarhilor acestor culte în condițiile radicalismului cerințelor puterii comuniste. Trebuie amintit că în cazul Bisericii Ortodoxe din Bizanț, dar și mai târziu, de câte ori a fost pusă în discuție dogma reprezentanții clerului s-a revoltat. În schimb au fost mult mai flexibili în ceea ce privește aspecte de ordin politic, ajungându-se de multe ori la un aranjament. Un asemenea aranjament a fost făcut și de P.C.R. cu noul patriarh Justinian, sprijinit de acesta, aranjament care reprezintă în mod evident un regres față de situația anterioară. Această opțiune a fost criticată cu asprime, mai ales de diaspora care l-a considerat pe Justinian un trădător. Evident, se poate discuta dacă ceea ce a ales să facă avea alternativă sau nu. Ceea ce vrem să arătăm noi aici este că odată stabilite cadrele colaborării cu statul comunist, Justinian a încercat din toate puterile să mențină cadrul inițial și să evite noi abuzuri ale puterii comuniste. În acest sens din documentele Securității rezultă că a fost un partener incomod pe care Securitatea a încercat chiar să-l înlăture.

Singurul document care demonstra o atitudine ostilă a Patriarhului Justinian față de regimul comunist era cel publicat în *Cartea Albă a Securității*, vol. II, p. 172, în care patriarhul își exprima credința că comunismul nu va dura mai mult de 50 de ani. Numai pe acest document s-ar putea interpreta că aceasta a fost o răbufnire singulară a „*patriarhului roșu*”. Iată câteva documente care arată conștiința ierarhilor ortodocși în fața situației care se aflau și atitudinea patriarhului Justinian în fața încercărilor puterii comuniste de a modifica statu-quo-ul și de a impune Bisericii noi cedări.

Un exemplu deosebit este dat de analiza lui Antim Nica, episcop vicar patriarhal, care face o radiografie completă asupra situației Bisericii. El afirmă „<<că Biserica trece prin momente destul de dificile și că se cere o abilitate și o diplomatie extraordinară pentru a face față tuturor cerințelor de ordin politic>>”, <<că slujbele solemne cu episcop sunt considerate și privite defavorabil de stăpânirea lumească>>”, <<că lumea inteligentă și credincioasă își dă seama de poziția actuală a Bisericii și înțelege toate restricțiile la care este supusă>>”.

Ca să pătrundă mai adânc în conținutul adevărat al părerilor episcopului, sursa a încercat să aducă <<elogii>> conducerii Bisericii, care cu toată propaganda antireligioasă a reușit să mențină bisericile deschise, la care ANTIM a răspuns <<că meritele acestea se bazează pe mari sacrificii>>”, <<că Biserica a trebuit să cedeze complet pozițiile ei ce le-a avut și să se înregimenteze în opera de sprijinire a unui regim ce luptă pentru distrugerea ei>>”, <<că clerul de astăzi duce o dublă existență, pe de o parte vorbește de Hristos și de Evanghelie și pe de altă parte se roagă pentru mântuirea dușmanilor săi și ai lui Hristos>>”, <<că are însă convingerea că sentimentul religios trăiește astăzi mai intens în oameni de cum trăia înainte>>”, <<că Biserica creștină ca să poată exista trebuie să evadeze din sistemul dogmatic în care a trăit și să fie mai elastică>>”, <<că e nevoie de multă înțelepciune și tăcere, fiindcă nu i-ar conveni nici unei stăpâniri atee să intre în război cu sentimentul religios al popoarelor datorită faptului că nu se poate preciza cine va fi învingătorul>>”, <<că istoria este plină de exemple când în luptele religioase aproape întotdeauna religia a învins și că un sistem mondial religios cu o existență de 2000 de ani nu poate fi distrus cu ușurință>>”.

ANTIM a continuat << că i se pare că și comunismul s-a convins de aceste adevăruri, fiindcă caută să limiteze sfera de activitate a Bisericii și s-o dirijeze pe un alt făgaș decât cel

inițial, adică s-o facă aparent colaboratoare, dar nu îndrăznește să treacă la desființarea ei>>, <<că a încercat Stalin în 1930 să dărâme și să transforme bisericile în hambar, să deporteze pe preoți în Krikovka, dar până la urmă a revenit asupra măsurii, deoarece conflictul religios făcea imposibilă înfăptuirea colhozurilor>>⁴⁷ și „că astăzi viața spirituală a dispărut; că materialismul a covârșit toate și că toată civilizația aparentă nu este decât un mare regres moral și spiritual în care omul nu are altceva de făcut decât să mănânce și să muncească, să asculte și să facă propagandă, pentru o idee al cărei adevăr nu se vrea confirmat de realitate și pe care nu-l simpatizează, dar pe care îl tolerează forțat”⁴⁸.

Un document foarte interesant este cel în care patriarhul Justinian are o atitudine extrem de critică față de situația Bisericii din Basarabia. „De o vreme încoace, e bântuit de rele gânduri patriarhul. E supărat foc pe toată lumea și ar vrea să facă totul așa cum a făcut acum 10 ani, fără nici o împotrivire. Când vede că se lovește de împotriviri, vorbește fără măsură și zice că se retrage din scaun. Își tot face bilanțul activității și se vaită că i se năruie opera.

Vorbind deunăzi în prezența lui Justin, a lui Firmilian și a sa (Antim) [Nica], patriarhul spunea niște lucruri atât de necontrolate, încât toți înghețaseră.

Astfel, zicea că el a discutat cu Alexei (patriarhul Moscovei și întregii Rusii - n.n.) și cu Carпов (fostul președinte al Comitetului de Culte la Moscova, chestia Basarabiei) și le-a spus că Biserica rusă duce acțiune de deznaționalizare a românilor din Basarabia, fiindcă nu-i lasă să folosească limba română în Biserică, ci numai cea slavo-rusă. Le-a mai spus că el va ridica problema aceasta în for interortodox, căci se procedează necanonic. Carпов care asculta atent, l-a felicitat în mod discret printr-o strângere de mână pe la spate.

Trecând apoi în grădina mănăstirii Antim, și acolo fiind de față și episcopul vicar Teoctist [Arăpașu], episcopul Antim [Nica] a continuat:

Pe patriarh l-a intrigat și l-a preocupat chestiunea Bisericii din Basarabia, fiindcă a primit scrisori de acolo și chiar o telegramă din partea arhimandritului Varlaam Chiriță, prin care acesta declara că nu este canonică jurisdicția lui Alexei asupra Bisericii din Basarabia și cerea ca el să fie primit sub jurisdicția lui Justinian.

Aceeași telegramă o trimisese Chiriță și lui Alexei. Ca urmare, Alexei l-a socotit ieșit din clerul Bisericii ruse și nu i-a mai dat nici o ascultare, iar după aceea a ajuns mai rău.⁴⁹

Decretul 410/1959 a produs ample tulburări în rândul Bisericii. Desființarea multor mănăstiri și instituirea de criterii extrem de restrictive pentru intrarea în monahism a stârnit reacția Patriarhului Justinian, care prin diferite mijloace a încercat să salveze cât mai multe dintre lăcașurile monahale. Astfel „În ziua de 14 octombrie, patriarhul a vizitat mănăstirea Ciorogârla. El a venit la Ciorogârla ca să ia parte la slujbă și în același timp să încurajeze călugărițele care au mai rămas în această mănăstire, ca să nu părăsească mănăstirea. La întoarcere spre București, patriarhul a spus sursei: <<Când în țară nu va mai rămâne nici o mănăstire, atunci voi desființa și eu Ciorogârla și Ghighiu. Aceste două mănăstiri trebuie să rămână în ființă. Trebuie să avem și aici câteva mănăstiri frumoase, bine organizate, ca să am ce arăta și eu străinilor când ne vizitează țara. N-am ce arăta la Pasărea și la Țigănești, care sunt ca niște sate fără frumusețe. Dacă Departamentul Cultelor nu este în stare să rezolve această problemă, mă voi duce la primul-ministru și-l voi aduce aici. Să vadă și el ce am făcut noi și de ce cerem ca să fie mănăstire la Ciorogârla. Dacă mitropolia Moldovei are dreptul să-și mențină 4 mănăstiri mari și diferite schituri, eu am dreptul să am până la 10 mănăstiri. Eparhia mea este mai mare, eu am doi episcopi vicari și am și un număr mai mare de credincioși. Vom fixa numărul călugărițelor pentru mănăstirile ce voi cere să ne dea autorizație. La Pasărea și Țigănești vom fixa câte 120 de călugărițe. La Ciorogârla și la Ghighiu vom fixa câte 60 de călugărițe, iar la Susana 50 de călugărițe. De la Pasărea vom aduce la Ciorogârla, iar de la Țigănești și Zamfira vom duce la Ghighiu. Voi obliga ca cei de

la Cernica să lucreze cu atelajele lor – mașini – pământul de la Pasărea, iar cei de la Căldărușani să lucreze cu mașinile lor pământul de la Țigănești și Ghighiu>>”⁵⁰. Alte surse ne confirmă diplomația de care a dat dovadă Patriarhul Justinian în chestiunea monahală din R.P.R. într-o notă informativă din 12 august 1960: „În primul rând trebuie să părăsească mănăstirile cei care au făcut cereri de plecare, au primit ajutoare, dar totuși sunt încă în mănăstiri. După aceasta trebuie să plece toți aceia care n-au vârsta legală și n-au studii corespunzătoare (...).

Patriarhul stă însă pe aceeași poziție în legătură cu tineretul din mănăstiri care are școala monahală. Ori de câte ori are ocazie, asigură și încurajează pe călugărițele tinere, cu școli monahale sau seminar, să stea în mănăstiri că are el grijă de ele. Așa i-a spus călugăriței Heruvima Pica, de la mănăstirea Țigănești, absolventă a seminarului de la Horezu: <<Să stați liniștite acolo. Am eu grijă de voi. Chiar dacă vin unii și încearcă să vă tulbure, nu le dați nici un fel de ascultare>>”⁵¹.

Documentele studiate ne conturează imaginea unei situații apropiată de ceea ce s-a petrecut în cadrul relațiilor dintre sultanul otoman și patriarhul de Constantinopol: o înțelegere tacită între cele două puteri dintre care prima a avut permanent tendința să încalce hotarul celeilalte. Acceptând anumite compromisuri printre care credea că salvează fundamentele Bisericii Ortodoxe, Patriarhul Justinian s-a văzut confruntat pe parcursul îndelungatei sale păstoriri cu încălcări repetate ale statu-quo-lui stabilit inițial. Spre cinstea lui, el s-a opus, după cum s-a văzut, unor noi limitări ale drepturilor Bisericii. Și rezistența Bisericii la nivel înalt a căpătat înfățișarea sinuoasă a rezistenței creștinilor din Imperiul otoman, neexistând o confruntare directă pe baza principiilor de drept. Soluția puterii comuniste a fost și ea tipic otomană: promovarea în fruntea ierarhiei a unor oameni mult mai flexibili. Patriarhul Justinian a murit din cauza supărării provocate de demolarea Bisericii Enei. Patriarhul Justin, calificat în unele cercuri eclesiastice drept politrucul comuniștilor, a fost mult mai elastic decât Justinian, fiind dispus la mai multe compromisuri. Dar și el a avut o limită în fața presiunilor comuniste, peste care nu a putut trece. După cum se vehiculează în unele cercuri bisericești, moartea i s-ar fi tras și lui de la supărarea provocată de intenția lui Nicolae Ceaușescu de a demola mai multe biserici din București. Evenimentele din 1989 a rezolvat din exterior o situație ce părea tot mai compromisă. Din documentele cercetate rezultă că ierarhii ortodocși din 1948 considerau instaurarea comunismului ca foarte scurtă, iar compromisurile făcute erau de moment. În cei 50 de ani de comunism s-a intrat într-o spirală a compromisurilor care au limitat tot mai mult rezistența Bisericii. Ceea ce nouă ne pare o atitudine realistă în condițiile cumplite ale anilor '50, ridică semne de întrebare în anii '80, când tot sistemul comunist scârțâia din toate încheieturile.

Comunismul a reprezentat cea mai grea perioadă din istoria B.O.R. Ea în primul rând trebuie luată ca prilej de învățătură din care Biserica să tragă concluzii necesare, să-și precizeze mai bine scopurile în societatea românească și să-și creeze mijloacele pentru a și le îndeplini.

¹ Conform unei note informative din 15 aprilie 1960 iată ce spunea arhiereul, pensionat de comuniști, Pavel Șerpe (prorectorul Centrului de îndrumări misionare Curtea de Argeș) într-o discuție cu informatorul: „... conducerea țării se dă urât la preoți. Ei sunt arestați fără motive, și anume sunt arestați cei mai buni predicatori, slujitori, cei mai morali oameni, pe motiv că sunt: chiaburi, mistici, <<foști legionari>>, că au camuflat aur, arme etc. și câte alte asemenea motive (...)” (A.C.N.S.A.S., fond informativ, dos. nr. 709, vol. II, f. 93).

² Vezi declarația din [1949-1950], dată de informatorul „Salcâm” despre părerea episcopului locotenent al Dunării de Jos: „ (...) Episcopul Antim Nica, ne propovăduiește că regimu[l] de astăzi este trecător, credința va învinge, comuniștii sunt trădătorii țării, noi preoții să fim la datorie. Anglo-americanii ne vor salva de haosul comunist” (Ibidem, dos. nr. 701, vol. II, f. 329, 346) sau, la predarea patrimoniului fostei episcopii de Huși,

desființată de puterea comunistă, la 28 februarie 1949, episcopul Grigorie Leu era de părere că: „*până după Paști se vor produce schimbări în țară și străinătate, care poate nu va mai fi nevoie de a preda inventarul*” (*Ibidem*, f. 171).

³ A.M.J., fond penal, dos. 113.668, vol. VI, f. 416-416v (Declarație a lui Sandu Tudor, aflat în pușcărie și luată de un informator, din data de 3 iulie 1958).

⁴ Apud N. Hurjui, *Episcopul Grigorie Leu. Omul și fapta* (teză de doctorat susținută la Facultatea de Teologie Ortodoxă, Universitatea București), București, 1999, p. 249.

⁵ După aplicarea decretului din 4 august 1948 care privea laicizarea învățământului românesc, reacțiile nu au întârziat să apară. Astfel, Grigorie Leu, episcopul de Huși, a ținut în județul Fălciu (astăzi în jud. Vaslui) o ședință regională cu preoții din patru județe și le-au spus că, dacă în școli s-au suspendat orele de religie, acestea să fie predate de preoți în biserică. Li s-a cerut preoților să meargă din casă în casă și să ceară părinților copiilor de până la 18 ani să-și lase copiii la biserică pentru a primi învățătura bisericească (L. Grigorescu, *Politica de laicizare a slujitorilor Bisericii și a credincioșilor*, în *Analele Sighet*, vol. VII, București, Fundația Academia Civică, 2000, p. 103); același episcop a înfruntat ordinele partidului de detronare a sa și desființare a scaunului de Huși, pentru ca în cele din urmă să se resemneze cu inevitabila aplicare a voinței comuniste, în speranța unei căderi apropiate a sistemului (A.C.N.S.A.S., fond informativ, dos. nr. 701, vol. II, f. 171; *Magazin Istoric*, an XXVIII, nr. 7, iulie 1994); se pare că acest ierarh a fost otrăvit cu arsenic, murind astfel la 1 martie 1949, potrivit analizelor preliminare efectuate de medicul Valentina Leu la data de 2 martie 1949 (apud N. Hurjui, *Op. cit.*, p. 288-293).

⁶ *Ibidem*, propus în ședința sinodului permanent al B.O.R. din 26 mai 1946, alături de P.S. Lucian Triteanu al Romanului și P.S. Cosma Petrovici.

⁷ „*Ești legionar pentru că ești teolog și fiind teolog ești anticomunist, iar a fi anticomunist înseamnă a fi legionar*”, astfel i se spunea profesorului Teodor M. Popescu, de la Facultatea de Teologie, în timpul anchetei, deși nu era preot, și mai ales că avusese o poziție antilegionară clară în perioada interbelică și după (Bibl. Sf. Sinod, ms. nr. 116, Ing. Vasile M. Popescu, *Teodor M. Popescu, patriot, teolog, istoric, profesor și pedagog. Viața și opera*, București, 1984, f. 228). În penitenciarul Aiud acesta avea să fie considerat tot legionar, deși la proces nu i se găsisse această vină (A.M.J., fond penal, dos. nr. 39.238, vol. I, f. 9v-10v; vol. III, f. 1-1v).

⁸ După denunțarea concordatului cu Vaticanul, de către statul român (17 iulie 1948), preluarea școlilor catolice de către stat și reducerea scaunelor episcopale de la 6 la 2 (18 septembrie 1948), Vaticanul a protestat față de atitudinea luată de conducerea R.P.R. în privința Bisericii romano-catolice. Ca atare în ședințele secretariatului C.C. al P.M.R. (după 20 octombrie 1948) s-a luat în discuție problema catolică, punându-se în vedere chiar ruperea relațiilor diplomatice. Astfel, Ana Pauker propunea ca: „*să găsim elementele pentru a rupe relațiile cu Papa pe baza unor infracțiuni de drept comun pe care popii catolici le săvârșesc – trafic de valută*” (L. Grigorescu, *Op. cit.*, p. 105-109), precizându-se că agentura romano-catolică este folosită de cercurile imperialiste anglo-americane, iar ca măsuri, printre altele, s-au propus: „*crearea unei mișcări opoziționiste în sânul Bisericii catolice; izolarea vârfurilor catolicismului dușmănos regimului nostru prin demascarea imoralității lor, a infracțiunilor de drept comun săvârșite și a legăturilor trădătoare existente cu cercurile imperialiste străine care îi susțin moral și material*” (*Ibidem*). În ședința secretariatului C.C. al P.M.R. din 20 octombrie 1948 s-a răspuns Vaticanului în termeni foarte dure acuzându-l că este agentură a imperialismului anglo-american care dorește să provoace statul și poporul român (*Ibidem*); aceeași acuzație este surprinsă și în corespondența dintre diplomatul francez Wladimir d'Ormesson, fost ambasador la Vatican și cardinalul Eugene Tisserant, secretar al Congregației Bisericii Orientale, întreținută între 1946-1956 (S. Guinle-Lorinet, *Bisericile din România în anii cincizeci, văzute de Vatican*, în *Memoria, revista gândirii arestate*, nr. 34 (1/2001), p. 62-69); relevant este cazul lui Ioan Scheffler, episcop romano-catolic de Satu-Mare, care în 1952, împreună cu alți preoți, era acuzat de „*activitate de spionaj desfășurată în favoarea Vaticanului*” (A.M.J., fond penal, dos. nr. 18.340, vol. III, f. 368-372).

⁹ C. Aioanei, F. Moraru, *Biserica Ortodoxă Română în luptă cu „diavolul roșu”*, în *Altarul Banatului*, 2001, nr. 1-3, p. 89-99; Cr. Vasile, *Autoritățile comuniste și problema mănăstirilor ortodoxe în anii '50*, în *Analele Sighet. Anii 1954-1960. Fluxurile și refluxurile stalinismului*, vol. VIII, București, Fundația Academică Civică, 2000, p. 179-189; este vorba de un referat din 6 octombrie 1958, semnat de Al. Drăghici, în care se vorbește de „*tolerarea pe mai departe a numărului mare de elemente legionare și reacționare în mănăstiri, cât și menținerea numărului mare de mănăstiri unde numărul de călugări se înmulțește încontinuu cu elemente îndoctrinate cu idei contrarevoluționare, [și care] prezintă un pericol social*” și, în consecință, propunea ca: „*elementele legionare și elementele care au avut funcțiuni în aparatul de stat burghezo-moșieresc*”, care sunt călugări în mănăstiri, episcopii, mitropolii și patriarhie, să fie scoși din monahism, să li se interzică portul hainei călugărești și să nu li se mai permită întoarcerea la mănăstiri; desființarea seminariilor monahale și interzicerea de către călugări și călugărițe a frecventării cursurilor la Institutul Teologic; pe viitor, intrarea în monahism să se facă numai cu

avizul împuterniciților regionali pentru culte; interzicerea cu desăvârșire ca pe viitor, să se înființeze mănăstiri sau schituri; numărul de mănăstiri fiind prea mare, să fie redus la jumătate; interzicerea elementelor tinere în mănăstiri, fixându-se limita de vârstă de la 50 de ani în sus (*Ibidem*).

¹⁰ Apud S. Antohi, *Utopica. Studii asupra imaginarii social*, București, 1991, p. 165.

¹¹ *Ibidem*.

¹² De remarcat este directiva referitoare la problema religioasă din „Directivile de bază ale N.K.V.D.”, din 2 iunie 1947, pentru țările din orbita sovietică. Astfel directiva nr. 34 spunea: „*Trebuie acordată o atenție deosebită bisericilor. Activitatea cultural-educativă trebuie astfel dirijată ca să rezulte o antipatie generală împotriva acestora. E necesar să fie puse sub observație tipografiile bisericesti, arhivele, conținutul predicilor, cântecelor, al educației religioase, dar și cel al ceremoniilor de înmormântare*” (în *Memoria, revista gândirii arestate*, nr.8, p.80); după cum se observă nu se vorbește de desființarea Bisericii, ci de folosirea ei în scopurile urmărite de sistemul comunist și aceasta după experiența sovietică (desființarea Bisericii ruse și reînființarea ei în 1943).

¹³ Justinian, patriarhul României, *Apostolat social. Pilde și îndemnuri pentru cler*, București, vol. I, 1948, p. 18; vol. IV, 1952, p.56; vol. VII, 1962, p. 77; vol. X, , 1971, p. 82-84.

¹⁴ A.M.J., fond penal, dos. nr. 113668, vol. II, f. 217.

¹⁵ *Ibidem*, vol. I, f. 101-106, proces verbal de interogatoriu din 12 martie 1958, luat lui Alexandru Făgețeanu; vezi și declarația din 1 iulie 1958 despre Sandu Tudor, dată de un informator în pușcărie (*Ibidem*, vol. VI, f. 423-426).

¹⁶ Roman Braga în Procesul Verbal de interogatoriu din 27.07.1958, declară: „*Activitatea dusă de mine în perioada 1953-1958 este într-adevăr ostilă regimului actual, însă nu i-am dat o formă legionară, ci spirituală, adică antimaterialistă, urmărind prin ea în schimb același scop, adică îndepărtarea a cât mai multe elemente și în special din rândul tineretului studios, de regimul actual și gruparea lor în mănăstiri.*”

Această activitate spirituală am dus-o cu scopul intenționat dușmănos la adresa regimului actual, activitate care a constat în următoarele:

*Am păstrat în biblioteca mea cărți cu conținut dușmănos regimului actual cum ar fi de exemplu **Destinul omenirii** de autorul P. P. Negulescu și altele, pe care am neglijat intenționat să le îndepărtez, deoarece după concepția mea anticomunistă, le-am considerate de <<valoare>>.*

Am scris note, rezumat și comentarii antimaterialiste cu privire la ideologia marxistă și alte teme...

*În perioada 1953-1958 în mod consecutiv și cu scop dușmănos regimului democrat, am făcut educație anticomunistă în rândul tineretului și în special a celui studios, deoarece speram ca astfel reușind să-i rup de regim și de concepțiile sale și apropiindu-i de mănăstire, aceștia nu vor mai contribui cu nimic la menținerea și consolidarea acestui regim, fapt ce putea să ușureze prăbușirea sa (...); am participat la meditațiile ținute în anul 1957, vara, de către starețul schitului Sandu Tudor, de la mănăstirea Rarău (Roman Braga și Sandu Tudor au făcut educație antimaterialistă studenților Gheorghe Văsăi, Rădulescu Nicolae și Șerban Mironescu - n.n.)” (A.M.J., fond penal, dos. 113.668, vol. I, f. 278); Roman Braga fusese condamnat în 1949 conform sentinței 210 la 5 ani temniță grea și trei ani degradare civică (*Ibidem*, f.261) pentru acuzația că ar fi făcut parte dintr-un cuib legionar din cadrul Facultății de Teologie din București. Din sentință rezultă că s-a înscris în Mișcarea Legionară în 1946, iar activitatea sa „*subversivă*” a constat în strângerea de ajutoare pentru legionarii închiși și diferite acțiuni de protest la adresa acțiunilor comuniste (redactarea de manifeste contra sărbătoririi zilei de 1 mai în sâmbăta Paștelui). A fost eliberat din închisoare în 1953 și rearestat pentru activitatea în „Rugul Aprins”; despre inițiativa edificării mai multor centre de rezistență spirituală, de ordin monahal, de către Sandu Tudor vezi în procesele verbale de interogatoriu din 30 iunie și 19 iulie 1958 luate lui Roman Braga (*Ibidem*, f. 286-287v; 295-296v).*

¹⁷ În ceea ce privește mănăstirile, în toate documentele studiate se relevă preocuparea Securității de a controla activitatea acestora, fiind considerate unele din cele mai puternice centre de rezistență anticomuniste, prin prestigiul lor spiritual și prin ajutorul care-l ofereau luptătorilor din munți. În adresa Direcției a III-a, informații interne, către Direcția a VIII-a, anchete penale, din data de 23 iunie 1958, se cere să se scoată de la anchetați activitatea contrarevoluționară de la mănăstirile Cernica, Văforâta și Tismana și rolurile jucate de Athanasie Glatcovschi, starețul mănăstirii Cernica, de vicarul patriarhal Antim Nica și de Bartolomeu Anania (*Ibidem*, vol. VIII, f. 191). Cazul Rugul Aprins și alte anchete ale Securității a convins puterea comunistă să ia măsuri dure împotriva mănăstirilor, concretizate prin decretul 410 din 1959.

¹⁸ Vezi nota informativă din 27 octombrie 1951 unde se vorbește despre numărul imens de credincioși veniți pentru a se închina la moaștele Sf. Dimitrie Basarabov, în zilele de 26-27 octombrie, la catedrala patriarhală (A.C.N.S.A.S., fond informativ, dos. nr. 701, vol. III, f. 21).

¹⁹ Vezi adresa Direcției a III-a din M.A.I. către Direcția regională M.A.I. Ploiești din data de 18 martie 1958, prin care se cereau informații despre legăturile lui Antim Nica, episcop vicar patriarhal, Bartolomeu Anania

bibliotecar al Patriarhiei și „*alte elemente legionare din cadrul Patriarhiei*” (se menționează și numele lui Nicolae Popoviciu, fost episcop de Oradea, pensionat în 1950 la mănăstirea Cheia) cu monahii arestați la mănăstirea Viforâta (A.C.N.S.A.S., fond informativ, dos. nr. 701, vol. I, f. 175-176), relații care ni se confirmă și din alte note informative din această perioadă.

²⁰ A.M.J., fond penal, dos. nr. 38.408, vol. III, f. 147-168 (Sentința nr. 347 din 14 martie 1959, dată de Tribunalul Militar Regiunea a 3-a, Cluj).

²¹ Într-o notă informativă din 30 iunie 1961 vorbindu-se de numărul mare al călugărilor de la Antim (se hotărâse transformarea mănăstirii în parohie) se amintește și de un călugăr, eliberat din închisoare: „ (...) a mai făcut acolo (patriarhul - n.n.) și un diacon, om de treabă, dar indezirabil – pe unul Mărăcine. Acesta fusese osândit la mulți ani de pușcărie, apoi a studiat teologia și patriarhul l-a găsit bun să-l facă diacon în București și încă voia să-l pună la catedrală. Toți au fost surprinși că pe un om atât de vulnerabil îl ia patriarhul în brațe cu așa elan. Ba vroia să-l facă și bibliotecar și secretar la <<palat>>, în locul lui [Bartolomeu] Anania și a lui [Andrei] Scrima” (A.C.N.S.A.S., fond informativ, dos. nr. 701, vol. I, f. 274-277).

²² În octombrie–noiembrie 1947 îi cunoaște pe Radu Ciuceanu și Vlad Drăgoescu intrând astfel în legătură cu Mișcarea Națională de Rezistență care activa în Oltenia. Rolul starețului de la Tismana, după întâlnirea cu Nelu Pârvulescu (iunie 1948), era de a găzdui și de a asigura hrană tuturor celor care se prezentau la mănăstire cu parola „R 325”. Punctul de sprijin de la Tismana trebuia să asigure, pentru cei din rezistență, și instalarea unui post de radio emisie–recepție care să facă legătura cu anglo – americanii, însă nu s-a mai realizat (A.C.N.S.A.S., fond penal, dos. nr. 4, vol. IV, f. 20-22, 164).

²³ Ion Paragină, în memoriile sale, *Frânturi din viața unui partizan* (aceste memorii se află la redacția revistei SCARA din București și le-am consultat prin bunăvoința d-lui I. Corduneanu), la f. 15, spune: „*Tot în vara aceea (1948 - n.n.), am stabilit două puncte, prin care puteam fi aprovizionați cu alimente: schitul Mușunoaiele și schitul Brazi, respectiv prin starețul Evghenie Hulea și starețul Teodosie Filimon*”; vezi și A.C.N.S.A.S., fond penal, dos. nr. 17, vol. VII, f. 127-133; 242-248; M. Timaru, *Lupta de rezistență anticomunistă în munții Vrancei*, în *Analele Sighet*, vol. II, București, Fundația Academia Civică, 1995, p. 330-333.

²⁴ C. Voicescu, *Oameni ai bisericii în rezistența anticomunistă din munții și codrii României*, în *Analele Sighet*, vol. II, București, Fundația Academia Civică, 1995, p. 279-294.

²⁵ C. Aioanei, Cr. Troncotă, *Contra „armatei negre a călugărilor și călugărițelor”*, în *Magazin Istoric*, an XXX, 1(346), 1996, p. 3.

²⁶ Proces verbal de interogatoriu din 21 iunie 1958, luat lui Alexandru Făgețeanu (A.M.J., fond penal, dos. nr. 113.668, vol. I, f. 115-116v).

²⁷ A.C.N.S.A.S., fond informativ, dos. nr. 701, vol. I, f. 212.

²⁸ *Ibidem*, f. 73.

²⁹ B.O.R. a reintrat în cadrul Consiliului Mondial al Bisericilor în 1961 la conferința de la New Delhi (detalii despre deschiderea B.O.R. față de acest organism internațional în *Biserica Ortodoxă Română*, LXXX(1962), 11-12, p. 1072-1100; 1110-1150). Cu aceeași ocazie au intrat și alte Biserici Ortodoxe din spațiul comunist în frunte cu Biserica Ortodoxă Rusă. Acest fapt marca o schimbare de optică a politicii externe sovietice care s-a folosit de organisme internaționale precum O.N.U., U.N.I.C.E.F. sau acest Consiliu cu un dublu scop: cel de a găsi terțe locuri de dialog cu puterile occidentale pentru a aplatiza conflictele dintre cele două blocuri politico-militare și de a convinge țările lumii a treia și pe pacifiștii din țările capitaliste de dorința de pace a U.R.S.S.. Motivul oficial pentru care B.O.R. s-a înscris în acest Consiliu erau: crearea unei atmosfere favorabile sistemului socialist, antrenarea și altor Biserici în lupta pentru pace, pentru lichidarea robiei colonialiste și nu în ultimul rând făcea cunoscută B.O.R. (supra n. 27, *Ibidem*, f. 110). În același timp această apropiere a însemnat o gură de oxigen pentru B.O.R. care a folosit-o ca o cale de împiedicare a abuzurilor puterii comuniste. Tot Justinian recomanda ca la întrunirile religioase internaționale să se discute subiecte strict religioase, fără să se abordeze nici o problemă politică, deoarece s-ar face politică la o întrunire religioasă, lucru contrar dogmelor religioase (*Ibidem*, f. 112).

³⁰ A.M.J., fond penal, dos. nr. 24.541, vol. XII, f. 265-266.

³¹ *Ibidem*, vol. VIII, f. 213; Securitatea a interpretat plecarea lui Visarion Puiu ca o fugă pentru a se pune în „slujba hitlerismului” (vezi *Ibidem*, vol. XII, f. 266).

³² *Ibidem*, vol. VIII, f. 147.

³³ *Ibidem*, vol. XII, f. 205-212.

³⁴ *Ibidem*, f. 235-236.

³⁵ Biblioteca Sf. Sinod al B.O.R., ms. III 116, Ing. Vasile M. Popescu, *Teodor M. Popescu, patriot, teolog, istoric, profesor și pedagog. Viața și opera*, București, 1984, f. 80-81 (autorul acestei lucrări este fratele profesorului și a fost făcută din însemnările acestuia, după ce a ieșit din închisoare), în continuare *Viața...*; studiul *Papolatria* se află în filele acestui manuscris (f. 81-159), rămas inedit până astăzi.

- ³⁶ A.C.N.S.A.S., fond informativ, dos. nr. 246, vol. I, f. 205-206, notă informativă din 26 februarie 1954; tot Danciu Agenor spunea în anul 1955 că „numărul legionarilor care intră în rândurile Bisericii Catolice devine din ce în ce mai mare, deși primirea lor se face cu oarecare greutate, căci se caută de a se stabili care într-adevăr s-au convertit și care vine în această Biserică numai ca într-un refugiu. În orice caz, ei sunt bine primiți, dar supravegheați pentru a nu introduce o linie străină Bisericii. De obicei, acești foști legionari au o conduită exemplară”, iar despre părerea episcopilor catolici cu privire la această problemă, același Agenor preciza că „orice religie te duce atunci când o practici la adevăr și adevărul te va duce la Biserica catolică, singura adevărată” (*Ibidem*, f. 361, notă informativă din 24 martie 1955); vezi și activitatea lui Danciu Agenor în A.M.J., fond penal, dos. nr. 113668, vol. I, f. 60-120.
- ³⁷ A.M.J., fond penal, dos. nr. 24541, vol. XII, f. 243 (notă a D.G.S.P. din 23 iunie 1948), 284.
- ³⁸ Notă dată de sursa „Haralambie”, din 15 mai 1949 (*Ibidem*, f. 291-292).
- ³⁹ *Ibidem*, f. 292-292v; vezi și nota din 18 mai, același an, ambele date de sursa „Matei” (*Ibidem*, f. 293).
- ⁴⁰ De menționat, pe lângă studiul nepublicat, *Papolatria*, amintit mai sus, este și comunicarea *L` attitude du Vatican à l'égard de l'Orthodoxie durant les 30 derniers années*, susținută în data de 9 iulie 1948 în cadrul festivităților prilejuate de aniversarea a 500 de ani de autocefalie a Bisericii Ortodoxe Ruse („Actes de la conference des chefs et des representants des églises orthodoxes autocephales reunis à Moscou à l'occasion de la celebration soleunelle des fêtes du 500ème anniversaire de l'autocephalie de l'église orthodoxe Russe”, Moscou, 1950, p. 223-291); *Viața...*, f. 171, 236; vezi și în *Ortodoxia*, I(1949), nr. 1.
- ⁴¹ D. Stăniloae, *Catolicismul de după război*, Sibiu, 1933; N. Bălan, *Biserica împotriva concordatului*, Sibiu, 1929; H. I. Cojocaru, *Problema catolică în R.P.R.*, în *Ortodoxia*, I(1949), nr. 2-3; L. Iacob, *Nulitatea juridică a patronatului suprem și drepturile suverane ale Statului român*, Cluj, 1938.
- ⁴² A.M.J., fond penal, dos. nr. 113.668, vol. VI, f. 10-13; într-o discuție, din 1954, purtată de Danciu Agenor cu preotul Francisc Pall de la Mănăstirea franciscană din Gherla acesta amintea și de Benedict Ghiuș care ar susține o astfel de reconciliere religioasă, acesta din urmă fiind considerat și filocatolic (A.C.N.S.A.S., fond informativ, dos. nr. 246, vol. I, f. 249-250).
- ⁴³ Se pare că se căuta desființarea Patriarhiei Române și dependența mitropoliilor românești de Patriarhia Rusă (cf. Cr. Păiușan, *Politica Patriarhilor României și „colaboraționismul” cu organele statului*, în *Analele Sighet*, vol. VII, p. 111-113).
- ⁴⁴ A.M.J., fond penal, dos. nr. 19.556, f. 68 nota informativă dată de sursa „Zamfir Pană”, din 19 septembrie 1950: „Unirea a făcut-o comuniștii, nu biserica ortodoxă, și nici Patriarhul Justinian. De aceea ea n-are să dureze, decât atât cât va dura și guvernarea comuniștilor”.
- ⁴⁵ O lucrare cu privire la această chestiune V. Anania, *Pro memoria. Acțiunea catolicismului în România interbelică*, București, Ed. Inst. Biblic și de Misiune al B.O.R., 1993; vezi și N. Runcan, *Premise istorice ale catolicismului în România interbelică*, Constanța, Ed. Europolis, 1998.
- ⁴⁶ Date despre păstrarea Bisericii Catolice în România, dar fără conducerea papală vezi în S. Guinle-Lorinet, *Op. cit.*, p. 64.
- ⁴⁷ A.C.N.S.A.S., fond informativ, dos. nr. 701, vol. I, f. 263-265.
- ⁴⁸ A.C.N.S.A.S., fond informativ, dos. nr. 701, vol. I, f. 257, notă informativă din 16 aprilie 1962.
- ⁴⁹ *Ibidem*, f. 274-277.
- ⁵⁰ *Ibidem*, f. 130-131.
- ⁵¹ A.C.N.S.A.S., fond informativ, dos. nr. 701, vol. I, f. 132; Tot despre problema desființării mănăstirii Hurez este și ultima parte din nota informativa, datată 20 octombrie 1961: „ (...) *La mănăstirea Hurezi – Vâlcea, e mare confuzie. Departamentul Cultelor dorește desființarea dreptului de stavropighie patriarhală și trecerea mănăstirii în patrimoniul episcopiei Râmnicului Vâlcei, [iar] patriarhul nu vrea să renunța la acest drept. În mănăstire domnește părerea că această trecere e tot una cu desființarea mănăstirii. Ca urmare, stareța mănăstirii a venit la București pentru lămuriri de la patriarh*” (A.C.N.S.A.S., fond informativ, dos. nr. 701, vol. I, f. 268).